

अन्न व औषध प्रशासनामार्फत अन्न व औषधांची भेसळ रोखणे व दर्जा सुधारण्याच्या अनुषंगाने “अन्न व औषध प्रशासन बाह्यसंपर्क व संवाद” {Food and Drugs Administration Outreach and Communication Scheme (FOCUS)} ही योजना सुरु करण्यास मान्यता देण्याबाबत....

महाराष्ट्र शासन

वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग
शासन निर्णय, क्र. फोकस-२०२३/प्र.क्र.३२२/औषधे-२
गो. ते. रुग्णालय आवार इमारत, ९ वा मजला,
लो. टिळक मार्ग, मंत्रालय, मुंबई ४०० ००१
दि. ११ फेब्रुवारी, २०२६

वाचा:-

आयुक्त, अन्न व औषध प्रशासन, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांचे पत्र क्र. नियोजन/FOCUS/१४६५-२३/२०, दि.११.०८.२०२३.

प्रस्तावना: -

वैद्यकीय शिक्षण आणि औषधी द्रव्ये विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखाली अन्न व औषध प्रशासन कार्य करते. सार्वजनिक आरोग्याचे रक्षण करण्यासाठी आणि औषधे व सौंदर्य प्रसाधने आणि अन्नाची गुणवत्ता सुनिश्चित करण्यासाठी अनुक्रमे औषधे व सौंदर्य प्रसाधने कायदा, १९४० व त्याअंतर्गत नियम, १९४५ आणि अन्न सुरक्षा व मानके कायदा, २००६ व त्याअंतर्गत नियम, २०११ तसेच, अनुषंगिक इतर कायदे, नियम आणि आदेश यांची अंमलबजावणी अन्न व औषध प्रशासनाकडून करण्यात येते.

अन्न व औषध प्रशासन अंमलबजावणी करीत असलेल्या कायद्यांतर्गत औषध निर्माते व विक्रेते तसेच अन्न पदार्थ उत्पादक व विक्रेते यांची नोंदणी करणे, परवाना देणे त्यांचे नुतनीकरण करणे इत्यादी कामे प्रशासनास करावी लागतात. तसेच, अन्नपदार्थ भेसळीबाबत, अप्रमाणित औषधांबाबत, किंमतीबाबत, अन्नपदार्थ व औषधांच्या दर्जाबाबत प्राप्त होणा-या तक्रारींची चौकशी करून त्याबाबतदेखील प्रशासनास संबंधितांविरुद्ध कार्यवाही करावी लागते. अन्न व औषध उत्पादन व विक्रेत्या आस्थापनांची तपासणी करून सदर बाबींचा दर्जा तपासण्यासाठी त्यांचे नमुने घ्यावे लागतात.

औषध निर्माते व विक्रेते, अन्न पदार्थ उत्पादक व विक्रेते यांचे परवाने व नोंदणीधारकांची वाढणारी संख्या तसेच प्रशासनाचे कामकाज प्रभावीरित्या होण्याकरिता जनजागृती करून, ग्राहकांना अन्न व औषध

विक्री, उत्पादन याबाबत सर्वकष माहिती, अन्न व औषध भेसळ, त्याविरूद्ध अन्न व औषध प्रशासन करीत असलेल्या कार्यवाहीबाबत माहिती देण्याकरिता, कमी मनुष्यबळात गुणवत्तापूर्ण तपासणीवर भर देणे व अन्न व औषध प्रशासनाशी संबंधित सर्व भागधारक (Stakeholders) यांची अधिकाधिक जनजागृती निर्माण करणे व कायद्यांच्या अंमलबजावणीमध्ये जनतेचा सहभाग वाढविणे याकरीता महाराष्ट्र राज्याकरीता “अन्न व औषध प्रशासनामार्फत बाह्यसंपर्क आणि संवाद योजना { Food & Drugs Administration Outreach and Communication Scheme-(FOCUS) } राबविण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

- १) अन्न व औषध प्रशासनामार्फत अन्न भेसळ व औषध भेसळ रोखून त्याचा दर्जा सुधारण्याच्या अनुषंगाने जनजागृती व्हावी यादृष्टीने “अन्न व औषध प्रशासन बाह्यसंपर्क आणि संवाद योजना” { Food & Drugs Administration Outreach and Communication Scheme (FOCUS) सुरू करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.
- २) सन २०२६-२७ या वर्षासहीत पुढील पाच वर्षासाठी प्रत्येक आर्थिक वर्षासाठी अनावर्ती व आवर्ती खर्चास नित्यव्यय मंजूर करून निधी अर्थसंकल्पीत करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. त्यानंतर दर पाच वर्षांनी योजनेचे पुनर्विलोकन करण्यात येवून फलनिष्पत्तीनुसार निधीमध्ये वाढ करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.
- ३) सदरच्या योजनेकरीता वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभागांतर्गत अन्न व औषध प्रशासन विभागास स्वतंत्र लेखाशिर्ष तयार करून वेगळ्याने नित्यव्यय मंजूर करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.
- ४) सदर योजनेची अंमलबजावणी सामान्य प्रशासन विभागाने, दिनांक १३.०८.२०२१ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये नमुद केल्याप्रमाणे महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय यांच्या मार्फत करण्यात यावी.
- ५) सदर योजनेंतर्गत प्रिंट माध्यमांचा/मिडियाचा वापर, दूरचित्रवाणीचा वापर, आकाशवाणी/एफएम चॅनेल, सामाजिक माध्यम (सोशल मीडिया) या सारख्या विविध माध्यमांचा वापर करून अन्न व औषध प्रशासनाच्या नियामक कार्याचा प्रसार व जनतेमध्ये जनजागृती करणे, प्रशिक्षण आणि क्षमता निर्मिती करणे, ऑनलाइन लर्निंग मॉड्यूलस, पुरस्कार व प्रमाणपत्रे देणे, सर्व संबंधित भागधारकांचे जाळे (Network) प्रस्थापित करणे, मेळावे, कार्यशाळा आणि प्रशिक्षणाद्वारे सहभाग वाढवणे, इतर संबंधित

सरकारी विभागांसह कार्यक्रम आयोजित करणे यासारख्या स्वरूपाची विविध कामे करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. या शासन निर्णयाच्या सोबतच्या परिशिष्टात दर्शविल्यानुसार सदर योजनेतर्गत कामे करण्यात यावीत.

- ६) सदर शासन निर्णय नियोजन विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र.५३५/नियोजन, दि.०१.०२.२०२४ व संदर्भ क्र.३१५/१४७५, दि.१९.०९.२०२५ आणि वित्त विभाग अनौपचारिक संदर्भ क्र. १०५/व्यय-१३, दि.०८.०२.२०२४ व संदर्भ क्र.६४९/२०२५/व्यय-१३, दि.२९.०९.२०२५ तसेच, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालयाने दिलेल्या अभिप्रायानुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.
- ७) सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२६०२१११४४९२९०९१३ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(अजित जगताप)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन.

प्रत,

- १) मा. मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- २) मा. उप मुख्यमंत्री (क्रीडा आणि युवा कल्याण) यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ३) मा. उप मुख्यमंत्री (नगरविकास, गृहनिर्माण) यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ४) मा. मंत्री, अन्न व औषध प्रशासन यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ५) मा. सचिव, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ६) आयुक्त, अन्न व औषध प्रशासन, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
- ७) सहसचिव (औषधे), वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ८) उपसचिव (अलेप), वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ९) महालेखापाल-महाराष्ट्र (लेखा व अनुज्ञेयता / लेखापरीक्षा), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई/नागपुर.
- १०) महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मुंबई.
- ११) अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई.
- १२) निवासी कोषागार अधिकारी, मुंबई.
- १३) वित्त विभाग (विनियम / व्यय-१३)
- १४) निवड नस्ती (औषधे-२)

वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग, शासन निर्णय, क्र.फोकस-२०२३/प्र.क्र.३२२/औषधे-२
दि.११.०२.२०२६ सोबतचे परिशिष्ट

सदर योजनेच्या स्वरूपाचा एकत्रित सारांश खालीलप्रमाणे असेल:-

उपक्रम	विवरण
सामाजिक माध्यमांमधून वेळोवेळी जनजागृती करणे.	<p>१) बनावट अन्न पदार्थ व औषधे माधारी घेणेकरीता माहितीपर पोस्ट सोशल मिडीयावर प्रदर्शित करण्यासाठी तयार करणे.</p> <p>२) अन्न व औषध विक्रेते व उत्पादक यांना मार्गदर्शक तत्वे समजून सांगणे.</p> <p>३) अन्न पदार्थांशी निगडीत आजारांबाबत माहिती देणे.</p> <p>४) अन्न व औषध प्रशासनाचे नव-नवीन उपक्रमाची माहिती जसे की, तपासण्या, अन्न व औषध नमुन्यांचे विश्लेषण, धाडी, जप्ती याबाबतची माहिती समाज माध्यमांमधून प्रसारीत करणे.</p> <p>५) अन्न पदार्थ व औषधांच्या लेबलवरील मजकूर वाचण्याचे महत्व युवकांमध्ये प्रशिक्षणाद्वारे वाढवणे. (Read a lable)</p> <p>६) शालेय व महाविद्यालयीन विद्यार्थी यांच्यासाठी Visit a lab हा उपक्रम राबविणे.</p> <p>७) तळलेले, अधिक साखर व अधिक मीठ असणा-या अन्न पदार्थांच्या आहारातील समायोजनामुळे होणा-या घोक्यांबाबत प्रसार व प्रचार करणे.</p> <p>८) फूड फोर्टीफिकेशनची माहिती व महत्व यांचा सामाजिक माध्यमांमधून प्रसार व प्रचार करणे, यामध्ये नागरिकांचा सहभाग वाढवून उपक्रम सर्व स्तरावरील जनतेपर्यंत पोहचवणे.</p> <p>९) अन्न व औषध प्रशासनाच्या हेल्प लाइन क्रमांकाची जाहीरात व प्रसार करणे. नागरीकांना कोणत्याही अन्न किंवा औषधांच्या सुरक्षेबाबत प्रशासनाकडे त्वरित तक्रार करण्यास प्रोत्साहित करणे.</p> <p>१०) अन्न व्यावसायिक, रस्त्यावरील विक्रेत्यांवर लक्ष केंद्रित करून अन्न व औषध प्रशासन कोणत्या प्रकारचे परवाने प्रदान करते, याबाबत माहिती प्रसारित करून जास्तीत जास्त विक्रेत्यांना परवाना घेण्यासाठी प्रोत्साहित करणे.</p> <p>११) जिल्हास्तरावर सर्व भागधारकाचे प्रशिक्षणाचे आयोजन करणे.</p> <p>१२) अन्न व औषधांच्या अनुषंगाने शाळा, महाविद्यालये आणि स्थानिक स्तरावर थेट प्रात्यक्षिके आयोजित करणे.</p> <p>१३) औषधे व सुरक्षित अन्न पदार्थ जागृतीसाठी सदिच्छा (Ambassador) व शुभंकर (मॅस्कॉट) नेमणे.</p> <p>१४) औषधे चिठ्ठीशिवाय (Prescription) औषधे खरेदी न करणे, निर्धारित डोस नुसार औषधे घेणे, औषधे घेण्यापूर्वी नेहमी कालबाह्यता तारीख तपासणे, बनावट</p>

	औषधांचा धोका व नोंदणीकृत फार्मसी/ दुकानांमधून औषधे खरेदी करणेबाबत सोशल मीडिया, पोस्टर्स, बॅनर, व्हिडिओ क्लिप, माहितीपूर्ण पोस्टर्स, ऑनलाइन प्रश्नमंजुषा, जाहिराती आणि वेबिनार इत्यादी विविध माध्यमांमधून माहिती प्रसारित करणे.
अन्न व औषध प्रशासनाच्या नियामक कार्याचा प्रसार	१) अन्न व औषध नियमनात शासन व प्रशासनाची भूमिका काय आहे, याबाबत वर्तमानपत्रात लेख प्रसारित करणे. २) अन्न पदार्थ निर्मिती, विक्री व वितरण करणा-या व्यावसायिकांना परवाना व नोंदणी करण्यासाठी कॅम्प आयोजित करणे. ३) शैक्षणिक संस्थांमध्ये अन्न सुरक्षा व मानके कायद्यातील नियमावरील शैक्षणिक मॉड्यूल सादर करणे.
प्रशिक्षण आणि क्षमता निर्मिती	१) अन्न पदार्थ विक्रेते यांना प्रशिक्षण देणे व प्रशिक्षण पूर्ण केलेल्या विक्रेत्यांना प्रमाणपत्र देणे. २) औषध उत्पादक व विक्रेते यांच्याकरीता सर्व जिल्ह्यांमध्ये प्रशिक्षण, कार्यशाळा व चर्चासत्र आयोजित करणे व प्रमाणपत्र देणे.
ऑनलाइन लर्निंग मॉड्यूलस	१) अन्न सुरक्षा नियमन, परवाना आणि गुणवत्ता नियंत्रण व्यवस्थापन यावर अन्न विक्रेते त्यांच्या सोयीनुसार करू शकतील असे ऑनलाइन शिक्षण मॉड्यूल विकसित करणे. २) अन्न सुरक्षा आणि पोषण यावर ऑनलाइन मॉड्यूल तयार करणे. ३) भेसळयुक्त खाद्यपदार्थ कसे ओळखावेत यासाठी ऑनलाइन मॉड्यूल तयार करणे. ४) औषध सुरक्षा नियम, गुणवत्ता नियंत्रण मानके आणि गुड मॅन्युफॅक्चरिंग प्रॅक्टिसेस (GMP) इत्यादी विषयांवर ऑनलाइन कोर्स.
विविध संस्थांसोबत भागिदारी	सर्व संबंधित भागधारकांचे जाळे (Network) प्रस्थापित करणे. मेळावे, कार्यशाळा आणि प्रशिक्षणाद्वारे सहभाग वाढवणे. इतर संबंधित सरकारी विभागांसह कार्यक्रम आयोजित करणे.
पुनर्विलोकन करणे	सदर योजनेअंतर्गत केल्या जाणा-या विविध उपक्रमांचा शासनाच्या पुनरावलोकन समितीद्वारे सर्वसमावेशक आढावा घेवून अहवाल सामायिक करणे.
पुरस्कार व प्रमाणपत्रे देणे	सदर योजनेतील योगदानाबद्दल नागरिक, विद्यार्थी, भागधारक, अधिकारी/कर्मचारी यांना पुरस्कार आणि प्रशस्तीपत्रक देणे.

*****